

A szleng*

Amit az előző fejezetekben a konvencionális nyelv kapcsán az egyéni szabadságról és annak hiányáról mondtunk, természetes módon vezet át a szleng kérdéskörébe, amelyet a közösség által megkövetelt nyelvi közhelyektől való elszakadás vágya inspirál. Fontos szem előtt tartanunk a problémának ezt az oldalát annak érdekében, hogy a lehető legélesebben elhatárolhassuk a szlenget másfajta nyelvektől, amelyekkel gyakran összetévesztik. A közönséges szlengszótárak általában nemcsak a szleng pontos meghatározását tartalmazzák, hanem tolvajnyelvi szavakat és vulgarizmusokat is. Természetesen teljes mértékben helytelen, amikor az ehhez hasonló tarka-barka gyűjtemény helyi meghatározottságot kap: mintha az lenne a legfontosabb, hogy melyik szót melyik fővárosban használják. Gondolok itt olyan könyvcímekre, mint VILLATTE „Parisismen”-je [Párizsizmusok], BAUMANN „Londonismen”-je [Londonizmusok], vagy SAINÉAN „Le langage parisien”-je [A párizsi nyelv]. Egy bizonyos nyelvi forma valóban beleolvadhat egy másikba, itt azonban a lényeges különbségeket próbálom meg feltárni.

A szleng létrehozásához szükséges alapvető impulzus egy bizonyos intellektuális felsőbbrendűségérzet. Ha úgy találjuk, hogy egy bizonyos szó elcsépeltté vált, túlságosan jól ismert, elegendő van belőle, keresünk egy új szót, amely csiklandozza a fantáziánkat, és kielégíti a szórakozás, de legalábbis a kellemes, változatos iránti vágyunkat. A szleng az emberiség játékszeretének (Spieltrieb) eredménye; valami újdonság játékos létrehozása ott, ahol tulajdonképpen semmi újra nem volt szükség. A józan gondolkodás fényében a régi szó is elég jó, csak éppen úgy érezzük, hogy már nem tudjuk elviselni. A szleng nyelvi luxus, sport, és mint minden sportot, ezt is elsősorban a fiatalok űzik. A fiatal férfiak jobban kedvelik, mint a fiatal nők (legalábbis korábban így volt). Röviden úgy jellemezhető, mint az elnyűttség és kopottság elleni harc. Néha fenegyerekeskedő arculatot ölt, máskor azonban szinte poétikusnak mondható: igen sok szó átvitt értelmű használata a szlengben valóban költői lelemény, amely lehet igen üdítő is.

Egy szlengkifejezésnek természetéből fakadóan frissnek kell lennie: de éppen ebből adódik, hogy ha egy ideje használatban van, már nem ugyanazt a ha-

* JESPERSEN, OTTO: *Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View* [Emberiség, nemzet és egyén nyelvészeti szempontból]. Bloomington, Indiana University Press. 1964. 134–48. (Első kiadása 1946-ban jelent meg.)

tást éri el. Egy túl gyakran használt szlengszó épp oly lehangoló, mint egy agyonolvasott történet vagy egy régi vicc. A szlengnek tehát gyakori megújulásra van szüksége. Sok szlengszó azonban igen rövidéletű, bármilyen széles körben ismerik is ideig óráig.

A szleng egy bizonyos helyen születik meg, és bámulatosan rövid idő alatt képes széles körben elfogadtatni magát. Néhány szó elég szerencsés ahhoz, hogy egy egész országban elterjedjen, míg más szavakat csak bizonyos helyeken használnak. Mindkét testvéregyetem, az oxfordi és a cambridge-i is használ olyan szlengszavakat, amelyek ismeretlenek a másik számára. Ugyanezt elmondhatjuk Philadelphiáról és New York-ról is, bár csak két órányi vonatútra vannak egymástól.

Amikor egyszer New York-ban a chicagói GEORGE ADE „Fables in Slang” [Mesék szlengben] című új könyve néhány szlengszavának jelentése után érdeklődtem, barátaim nem egy esetben mondtak csődöt.

Másrészt viszont sok, eredetileg szlengként a köztudatba került szó idővel olyannyira rögzült, hogy most már senki sem emlékszik rá, hogy valaha üdítő luxusnak szánták őket. A nyelv szokványos szókészletének részeivé váltak. Ezek azok a dolgok, amelyek oly vonzóvá teszik a szleng tanulmányozását, ugyanakkor néha ezek nehezítik meg azt is, hogy határvonalat húzzunk a szleng és a nyelv más ágai között

* * *

Sok iskolában alakul ki egy olyan nyelv, amelynek alapvető eleme a szleng. Különösen gyakran fordul ez elő régi bentlakásos intézetekben, ahol fiúk élnek együtt bizalmas viszonyban, sokszor egészen elszigetelten más emberektől, és gyakran érzik úgy, hogy különlegesen kivételezett osztály gyermekei. Az efféle iskolai dialektusokhoz készítettek már szótárakat, mint például a Winchester College vagy a dán Herlufsholm Iskola növendékei számára.¹

Az utóbbi dialektus jellemzője egy olyan fajta szóalkotás, amelynek során egy-egy szónak a legelejét, illetve legvégét kapcsolják egymáshoz, kihagyva a közbenső hangokat. Például a *tælk* a *tykmælk* 'aludttej' szónak felel meg, a *tonen* pedig valójában *tykmælkkonen* 'aludttej-asszony'. De ezek mellett még nagyon sok látszólag önkényes szótorzítás létezik, és az új szavak valóban önkényesen jönnek létre csakúgy mint a winchesteriek nyelvében, vagy mint a francia katonai iskola, az Ecole Polytechnique különlegesen gazdag dialektusa esetében². Elgondolkodtató, hogy nem kellene-e ezeket az iskolai nyelveket in-

¹ R. G. K. WRENCH: *Winchester Word-Book* [Winchesteri szótár]. Winchester and London, 1891; EBBE NEEGÅRD: *Ordbog over skolesproget på Herlufsholm* [A herlufsholmi diáknyelv szótára]. København, 1922; J. MARSON: *Skorpesproget*. (Danske Studier). 1922. 67 kk. Ld. még R. EILENBERGER: *Pennälersprache* [Diáknyelv]. Strassburg, 1910; J. MEIER: *Hallsche Studentensprache* [A hallei diáknyelv]. Halle, 1894; F. KLUGE: *Deutsche Studentensprache* [A német diáknyelv]. Strassburg, 1895.

² Ld. *Mémoires de la Société de Linguistique XV*.

kább a csak beavatottak számára érthető titkos nyelvek csoportjába sorolni, mintsem játékos nyelvként kezelni őket, szlengként a szó valódi értelmében.

A katonák mindennapi élete békeidőben és még inkább háborúban termékeny táptalaja olyan szlengformációknak, amelyeket a 1914-es világháború kapcsán rendszeresen tanulmányoztak is.³

A szleng tréfálkozó nyelv. A szlengben mindig van humoros elem: az új szavak a régiek örömteli átalakítását célozzák. A nyelvészek ezt nem mindig vették észre. Így például SAINÉAN⁴, amikor a francia szlengben oly gyakori önkényes végződésekkkel végrehajtott szóátalakításokat és az ezekből adódó komplikációkat vizsgálja (mint például amikor a *filou* 'tolvaj, csaló' szóból a *philantropie* (emberbarát), a *philibert* (< férfinév) vagy a *philosophie* (filozófia) szavakat kapjuk; ez utóbbi a hamiskártyásra vonatkozik), arra a következtetésre jut, miszerint „Időpocsékolás lenne humoros és ehhez hasonló utalásokat keresnünk ezekben a szlengelferdítésekben. Csak a véletlen és némi szeszélyes hóbort szabályozza őket.”

Teljesen igaz, hogy az efféle átalakítások nem a legkifinomultabb humorról tesznek tanúbizonyságot, és tanult filológusok néha valóban érezhetik őket laposnak és értelmetlennek. De azok, akik kitalálják az ilyen átalakításokat vagy használják őket, kétség kívül jót szórakoznak rajtuk, legalábbis egy ideig. Minden bizonnyal ez volt a helyzet azzal is, aki először használta a *broolly* szót *umbrella* 'esernyő' helyett. Ugyanígy azok az emberek is, akik dánul *frikadonse*-t mondanak *frikadelle* 'húspogácsa' helyett, vagy *melodonte*-t *melodi* 'dallam, melódia' helyett, azt gondolják, hogy a mindennapos szavak efféle átalakítása humoros. Másrészt viszont a kifinomultabb ízlésű emberek kerülnek ezeket, és megmaradnak a szavak szokványos formáinál.

ROBERT SOUTHEY egy 1821. szeptember 14-i keltezésű levelében szórakoztató példákat közöl Coleridge, a költő feleségének szlengjéből. Íme néhány ezek közül:

„...when she is red-raggifying in full confabulumpatus. True it is that she has called us persecutorums and great impropriators for performing this meritorious task, and has often told us not to be such a stuposity; threat-

„...amikor a hölgy traccsdresszben rázza a vörös posztót. Igaz, hogy zavargáknak és nagy szemetleneknek nevezett minket, amiért elvégeztük ezt a dicső feladatot és gyakran mondta, hogy ne

³ A szakirodalomnak ebből az ágából elég ha a következő könyveket említem: KARL LARSEN: *Dansk soldatersprog til lands og til vands* [A szárazföldi és haditengerészeti csapatok dán katonai nyelve]. Kjobenhavn, 1895; P. SCHJÆRFF: *Den danske Jens og hans sprog* [A dán Jens és nyelve]. Danske studier 1918: 119 kk.; O. MAUSER: *Deutsche Soldatensprache* [A német katonanyelv]. Strassburg, 1917; L. SAINÉAN: *L'argot des tranchés* [A lövészárkok argója]. Paris, 1915; A. DAUZAT: *L'argot de la guerre* [A háború argója]. Paris, 1918; G. ESNAULT: *Le poilu tel qu'il se parle* [Ahogyan a frontharcos beszél]. Paris, 1919; C. ALPHONSO SMITH: *New Words self-defined* [Önmaguk által definiált új szavak]. New York, 1920; E. FRASER-J. GIBBONS: *Soldier and Sailor Words and Phrases*. [Katonai és tengerészeti szavak és kifejezések]. London, 1925.

⁴ *L'argot ancien* [A régi argó]. 1907. 59.

ening us sometimes that she will never say anything that ends in lumpatus again; and sometimes that she will play the very dunder; and sometimes bidding us get away with our toadymidjerings. And she asks me how I can be such a Tomnoddycum, and calls me detesty, maffrum, a goffrum, a chatterpye, a sillycum, and a great ovverum govverum...” etc.

legyünk már olyan debilok; azzal is fenyegtetett, hogy többé nem mond olyat, aminek füle vagy farka lesz; néha még azt is, hogy megjátssza a fafejút; néha pedig hagyja, hogy megússzuk a kecskebékázást. És megkérdezi, hogy lehetek ilyen fajankusz, és förmedvének, csacsozó-kecsznek, gilisztaodúnak hív...” stb.*

Az idézet mintegy mintagyűjteménye a szokványos szlengben és gyermeknyelvben előforduló szóalkotás és szóátalakítás leggyakoribb módozatainak.

Említettük, hogy a szleng újszerű, gyerekes nyelv, menekülés az elcsépelet szavaktól. Éppen ezért természetes, hogy minden ország szlengjében újra és újra találhatunk bizonyos közös vonásokat. Túl azon, ami egyéni és nemzeti, mint mindenhol, itt is találhatunk olyat, ami közös emberi mivoltunkhoz kötődik. Ha egy kicsit megpiszkáljuk az egyedi esetet, gyorsan felfedezhetjük benne a mindannyiunkban közös emberi természet szikráját.

Úgy tűnik, vannak bizonyos dolgok, amelyek minden másnál jobban provokálják a szleng használatát. Ha valaki hozzálátna, hogy megírja a különböző országok szlengjeinek összehasonlító tanulmányát — erre a célra igen jó hasznát veheti a FARMER és HENLEY-féle hétkötetes nagyszótárban megadott szinonimák listájának⁵ —, azt találná, hogy elkerülhetetlen változtatásoktól eltekintve ugyanazok a szóképek, illetve metaforikus szóhasználatok ismétlődnek mindenhol.

A szleng legkedveltebb területeként említhetők a különböző testrészek. Így például a fej (és az agy, különösen mint a felfogás eszköze). Itt legelőször különféle gyümölcsökkel és zöldségfélékkel találkozunk: dán *pære* (körte), angol *nut* (dió), *cocoanut* (kókuszdió; a polinéziai tört angolban, a biszlamában (beach-la-mar) használata annyira általános, hogy a ’fej’ standard megnevezése lett) *onion* (hagyma), *turnip* (marharépa), *pumpkin* (tök), *calabash* (lopótök), *costard* (alma); francia *poire* (körte), *noisette* (mogyoró), *coco* (kókuszdió), *citron* (citrom), *citrouille* (tök); német *Kürbis* (tök).

Vannak továbbá olyan szavak, amelyek többé-kevésbé hasonlóak a dán *krukke* ’fej’ (tkp. korsó, kancsó) szóhoz; érdekes, hogy a tényleges szó a franciá-

* Jespersen hosszabban idézi Southey levelét, amelyben számtalan hasonló, teljesen egyénileg képzett szlengszó található. Ezeket a szavakat egyetlen ember (legfeljebb egy nagyon szűk kör) használta, így tulajdonképpen nem léteznek sem a standard, sem pedig a „szlengesített” angol nyelvben. Éppen ezért minden egyes egyénileg kitalált angol szóra ki kellene találni egy sohasem látott vagy hallott magyar megfelelőt, amely próbára teszi a fordító fantáziáját. Ízelítésként a levélrészletnek csak egy szakaszát fordítottam le, szándékosan olyan szavakat használva, amelyek a magyar nyelvben általánosan nem használatosak. (A ford.)

⁵ JOHN S. FARMER–W. E. HENLEY: *Slang and its Analogues, Past and Present* [A szleng és ennek jelenkori és múltbeli megfelelői]. I–VII. London, 1890–1904.

ban a fejre a *tête*, eredetileg a latin *testa* 'agyagkorsó' szóból származó szlengszó volt, és a német *Kopf* hasonlóképpen vesztette el szlengjellegét, bár ugyanez a szó használatos a kupára is. Mind a franciában, mind pedig a németben a 'fej' szó régi, tiszteletreméltóbb változatait megtartották ugyan, de színtelenebb, átvitt értelemben: franciául *chef* a latin *caput*-ból, németül pedig *Haupt*. A szlengszavaknak ebbe a csoportjába tartozik még az angol *chump* (tuskó; helyesen: *lump*), a *crust* (kéreg), kétségtelenül úgyis, mint *top-knot* (bóbita) szavak, valamint a francia *boule*, *bille*, *balle* (tkp. golyó, biliárdgolyó, labda; figyelemreméltó az asszonancia), *caisson* (láda).

Végül vannak olyan szlengszavaink a fejre, amelyek azt fejezik ki, hogy ez a test legmagasabban levő része, a testet magát pedig házhoz hasonlítják. Innen származik a dán *øverste etage* kifejezés (tkp. felső szint; különösen abban a mondásban, hogy *han er ikke rigtig i øverste etage* (nincs rendben a felső szinten). Angolul az *upper storey*⁶ (felső szint), *attic* (padlás), *garret* (manzárd), *cock-loft* (padlásszoba) *upper loft* (padláshelyiség), *upper works* (a hajótest vízszint fölé eső része); németül az *Oberstübchen* (felső szobácska), *oberer Stock* (felső emelet); franciául az *ardoise* (pala), *grenier à sel* (sóraktár); spanyolul pedig a *chimenea* (kémény) szavak használatosak.

Más analógiákat a francia *bobine* (orsó) és *firole* (kis üvegcese) szavakban láthatunk.

Az 'orr'-ra dánul a *snude* (ormány), *snydeskraft* (hazugságnyel) stb. használatos. Angolul számos szó létezik: *beak* (csőr), *peak* (csúcs), *snout* (ormány), *proboscis* (ormány; tanult körökben), *smeller* (szimatoló), *snuffbox* (tubákos szelence), *snorter* (horkantó), *snorer* (horkoló), *posthorn* (postakürt), *nozzle* (fűvóka, teáskanna-csőr), *handle* (kp. fogantyú), *trumpet* (trombita), *snottle-box* (takonytár), *candlestick* (gyertyatartó), *bowsprit* (orrárbc) szavakat használják. Az ökölvívók (angol) nyelvében ott találjuk a *claret* szót, amely az orrból eleredő vér színére utal, és ebből adódik a *claret jug* (véredény). A franciában a *trompe* (ormány), *trompette* (trombita), *piton* (hegycsúcs) szavak használatosak.

A 'kéz'-re az angolban a *paw* (mancs), dánul a *pote* (pata, mancs), németül a *Pfote* (mancs) szlengszó utal.

A 'láb'-at angolul a következő szavakkal nevezhetjük meg: *creepers* (tipegő), *trotters* (tappancs) — ezek főleg gyerekekre utaló szövegkörnyezetben — *trampers* (bakancs), *drumstick* (pipaszár), *trespassers* (taposó), *pegs* (faláb). Dánul az *undersåtterne* (alárendelt) szó, franciául a *trottins* (kifutólányok), *brancards* (gyaloghintók), *flûtes* (tkp. fuvolák; *jouer des flûtes* 'kerekét oldani'), *le train onze* (tkp. tizenegyes vonat; *prendre le train onze* 'az apostolok lovain megy') szavak és kifejezések léteznek.

⁶ *He is gone in the upper storey* (tkp. Elmentek a felső szintről) = Fr. *il a une araignée dans le plafond* (tkp. pók van a plafonon) = flamand *hij mankeert het (het scheelt hem) in zijn bovenkamer* (valami hiányzik a felső kamrából).

Túlságosan hosszúra nyúlna a test más részeire utaló szlengkifejezések egy hasonló listája. Csupán rá szeretnék mutatni, hogy némely más területeken is szinte burjánzanak a szlengszavak. A verést, szidást, csevegést, a lopást, a futást, az ételt, az italt, az alkoholos állapotot jelentő szavak például. Szlengszavak céltáblái továbbá a pénz, az erőszak szinte minden elképzelhető nyelvi alakba önthető formája, legtöbbször talán azonban mégis a butaság és a buta emberek: az okos emberek talán úgy próbálják meg felsőbbrendűségüket fitogtatni a lassúbb észjárásúaknak, hogy megkeresnek minden lehetséges megvető kifejezést a tökfílkókra. A megvetés különösképpen egyike azon érzelmeknek, amelyek nagyon gyakran szlengben fejeződnek ki, a humorosan eltúlzott kifejezések mellett. A megvetés gyakran mutatkozik meg olyan kifejezésekben, amelyek épp az ellenkezőjét jelentik, mint az eredeti jelentés: pl. „egy kedves fickó” jelenthet ’átkozott gazembert’, vagy ha azt mondjuk valakiről, hogy „sokat tud erről”, az jelentheti azt, hogy igen-igen keveset tud.

Az irónia gyakran látható becenevek formájában is. Néhány irodalmi példát hozok, amelyek minden bizonnyal a való életből származnak. „Halott Andrásnak hívták, mert az apját halottnak hitték, de feltámadt”⁷ (Goldschmidt). „Egy kis halászember, akit »Szépséges«-nek hívnak irdatlan csúnyasága végett”⁸ (Andersen Nexø: Muldskud [Vakondtúrás]). — Még az indiánok között is bukkanhatunk hasonlókra: egy törzset a szomszédai *Katáimiks*-nek hívtak (Nem-nevető), mert „állandóan hahotáztak” (UHLENBECH: Geschlachts-en persoonsnamen der Peigans 9).

Nem ritkán egy-egy asszociációs láncolat hosszabb a szlengben, mint a józan, normális nyelvben. Hadd éljek néhány angol nyelvű példával. Természetes, hogy ha azt mondjuk: *Keep your head* (tkp. Tartsd meg a fejed!), azt úgy értjük: ’Őrizd meg a lélekjelenléted!’, vagy mondhatjuk, hogy *He lost his head* (tkp. Elvesztette a fejét). De ez az utalás olyannyira kitágítható, hogy egyesek azt mondják: *Keep your hair on* (tkp. Tartsd fenn a hajadat!) és azt — mivel a hajra a *wool* (tkp. gyapjú) szlengszót használják —, hogy *Keep your wool on* (tkp. Tartsd fenn a gyapjút. *A to go the whole hog* (tkp. egészen a disznóig elmegy) kifejezés azt jelenti, hogy ’a végsőkig elmenni valamiben’. Ha a *whole* (teljes, egész) szót más, szinonim szavakkal cseréljük föl (*entire, extreme* stb.) a kifejezés tovább finomodik. A házastársra használt *my better half* (tkp. a jobbik felem) kifejezés gyakran alakul át *my better seven-eighths* (tkp. a jobbik hétnyolcad részem) kifejezésre. Van egy politikai kifejezés, amely nemrég került át Amerikából Angliába, és amelynek alapja egy ilyen jelentésbővülés. Teljesen természetes azt mondani egy politikai jelöltről: *he stands on the Republican platform* ’republikánus platformon áll’. A *platform* jelentése aztán kibővül a

⁷ „Døde Anders hed sadan, fordi hans fader hevde været skindød, men var kommen til live.”

⁸ „En lille fisker, ‘Dobbeltskøn’ kaldet som følge av sin store grimhed.”

párt programjának egészére („Lincoln was elected on a platform which declared that the Constitution was to be disregarded” ’Lincoln elnököt olyan program alapján választották meg, amely deklarálta az alkotmány mellőzését’), innen jutunk el a *plank* ’palló’ szó használatáig, amely a pártprogram egy pontjára utal.

A jól ismert német nyelvész, Karl Müllenhoffot iskolás korában és később is *Cató*-nak nevezték, mert az apja katolikus volt (ő maga nem). Amikor az öccse iskolába került, *Laelius*-nak becézték (a Cato és a Laelius két, iskolákban jól ismert Cicero-értekezés).⁹

A szlengkifejezések kialakulásának másik módja a normál szavak lerövidítése. Ez talán segít, hogy némi fényt derítsünk a szleng és a tolvajok titkos nyelve közötti különbségre, amelyről később ejtek majd szót „álcanyelv”-ként utalva rá. Főnt említett könyvében SAINÉAN különbséget tesz *l’argot ancien* (régí argó) és *l’argot moderne* (modern argó) között, majd azt mondja, hogy az utóbbiban oly gyakori szórövidítés az előbbiben ismeretlen. Ez épp amiatt van, mert az ún. „régí argó” nem más, mint tolvajnyelv, amelyben a szavak megkurtítása nem lenne praktikus, mivel az argó legfőbb célja az, hogy felismerhetlenné tegye azokat. A szóalkotásnak ez a módja éppen ezért nem alkalmazható az „álcanyelv”-re, míg a szlengben jelentős szerepet játszik, főként talán az iskolai és egyetemi szlengben. Például angolban a *laboratory* ’laboratórium’ megfelelője a *lab* (franciául *labo*), *gym* a *gymnasium* ’tornaterem’ helyett, *maths* ’matek’ a *mathematics* ’matematika’ helyett, franciában *desse* a (*géométrie*) *descriptive* ’ábrázoló geometria’ helyett, stb. Más francia rövidítések például a *pneu* a *pneumatique* ’pneumatika; jármű gumija’ helyett, *vélo* a *vélocipède* ’kerékpár’ helyett, *le métro* a (*chemin de fer*) *métropolitain* ’földalatti vasút’ helyett, *perme* a *permission* ’katonai engedély’ helyett. Számos ilyen rövidítés került át a szlengből a mindennapi nyelvbe, mint például a *kilo* (Európa-szerte) a *kilogramm* helyett, a *piano* (tkp. halk) ’zongora’ a *pianoforte* (vagy *fortepiano*, tkp. halk és hangos) helyett (az eredeti neve olaszul a kissé nehézkes *grave cembalo col piano e forte* (tkp. halk és hangos komoly csembaló) volt, amit nem csoda, hogy nem sokáig viseltek el az emberek), *auto* (franciául, németül stb.) és Skandináviában *bil* az *automobil* (tkp. önmozgó) helyett, angolul *cab* ’taxi’ a *cabriolet* ’nyitott tetejű autó, egyfogatos kocsik’ helyett, *bus* (’busz’; más nyelveken is) az *omnibus* (tkp. mindenkinek) helyett, angolul és franciául *photo* a *photograph(ie)* (tkp. fénykép) helyett. A rövidített szavak jellemzői olyan jól ismertek és oly gyakran tárgyalták már őket, hogy nem szükséges több példával szolgálnom. Megemlítenék azonban néhány kevésbé ismert francia rövidítést: *cé mess* (*maisse*) a *ces messieurs* (tkp. ezek az urak) helyett a rendőrség tréfás elnevezése: alanypótló gyűjtőnévként kezelik nőnemű névelővel: *la cémaisse* úgy mint *la police*. A *def* szót az apacsok (jasszok, huligánok) használták és jelen-

⁹ Schero, Müllenhoff. 1896. 11.

tése sapka, vagy kalap. Ez a *Desfoux* rövidített alakja, amely egy Rue de la Monnaie-i kalapos neve, akitől a kalapok származtak 1880 körül.¹⁰

Figyelemreméltó, hogy a szórövidítési hajlam különösen erős napjaink túlcivilizált, felgyorsult társadalmaiban összehasonlítva például a keletiek időtlen életével, amelyben a sietség úgyszólván ismeretlen, és ahol az „idő pénz”-érzet elképzelhetetlen. (Legtöbbünk számára az idő több, mint pénz!) Továbbá az is megfigyelhető, hogy ez a fajta rövidítés különösen olyan hosszú idegen szavakat céloz meg, amelyeknek egyes alkotóelemei nem jelentenek semmit más anyanyelvűek számára. A kezdőbetűket felhasználó rövidítések, amelyek terjednek az utóbbi években, mind az a fajta, ahol minden egyes betűt kiolvasunk (mint pl. *Y.M.C.A.*)*, mind pedig az, ahol a betűk különálló szavakba formálódnak (pl. *Dora = Defence of the Realm Act* ’honvédelmi törvény’ az első világháború idején) szintén napjaink újdonságai. Ezek mind meglehetősen olvasási készséget tételeznek föl.

Ezekkel a rövidített formákkal aztán különféle humoros képzettársítások is járnak: amikor az angliai iskolásfiúk a *dictionary* ’szótár’ szót *dic*-re rövidítik, az hasonlít a *Richard* becézett formájára, a *Dick*-re, így a szótárt hívhatják *Richard*-nak. Ugyanígy *william*-nek hívhatjuk az (USA-beli) bankjegyet (*bill* ’bankjegy’, csakúgy, mint a *William* beceneve).

* * *

Sok esetben egy-egy szó meg is rövidül és ki is bővül, vagy másképpen: vesszük a szó elejét, és azt valami értelmetlen végződéssel látjuk el, mint pl. a dán *frikadonse* szóban, amely a *frikadelle* ’húspogácsa’ megfelelője. A franciában igen sok az *-o*-ra végződő szó, mint pl. a fent említett *auto*, *photo*, *métro* és *typo* a *typographe* ’nyomdász’ helyett (ezekben a szavakban az *o* egy görög összetett szó egyik elemének utolsó hangtöve), illetve a *vélo*. De ezt az *-o* végződést olyan más rövidítések is megkaphatják, ahol az eredeti szó nem tartalmazza ezt a magánhangzót: *Montparnasse* helyett *Montparno*, *apéritif* ’aperitif’ helyett *apéro*, *camarade* ’társ’ helyett *camaro*, *pharmacien* ’gyógyszerész’ helyett *pharmaco*. Az angol nyelvben az *o*-végződés felkiáltásokban használatos, mint pl. *righto!* ’rendben van!’ vagy *cheerio!* ’egészségedre!’ (koccintásnál), még akkor is, ha (mint itt) teljes szavakhoz kapcsolódnak. Ugyanez a végződés a *beano* szó esetében, amelyet a *beanfeast* ’lakoma, multság’ helyett használnak. Az *-er* végződés is gyakori a rövidített szavak esetében, mint pl.: *footer* a *football* ’labdarúgás’ helyett, *fresher* a *freshman* ’elsőéves, gólya’ helyett, *brekker* (Harrow-ban) a *breakfast* ’reggeli’ helyett, *bonner* a *bonfire* ’örömtűz’ helyett, *heeler* a *heeltap* ’cipősarok’ helyett, *bedder* (Cambridge-ben) a *bedmaker* ’szobaasszony’, vagy (Oxfordban) *bedroom* ’hálószoba’ helyett. Az *-y* vagy *-ie* vég-

¹⁰ A. NICEFORO: *La Génie de l’argot* [Az argó géniusza]. Paris, 1912. 230; L. SAINÉAN: *Le Langage Parisien au XIX siècle* [A XIX. századi párizsi nyelv]. Paris, 1920. 265.

* *Young Men’s Christian Association* ’Keresztény Fialok Szövetsége’. (A szerk.)

zódések is igen gyakran használatosak, részben melléknévvégződésenként, mint pl. *comfy* a *comfortable* 'kényelmes' helyett, *luny* a *lunatic* 'elmebeteg' helyett, részben pedig főnévi kicsinyítő képzőként (pl. *baby*, *auntie* 'nagynéni'). Továbbá: *Algy*, *Algie* az *Algernon* (angol férfinév) helyett, *Tuppy* a *Tupman* ('juh-tenyésztő', de lehet vezetéknev is) helyett, *nighty* a *night-dress* 'hálóing' helyett, *bookie* a *bookmaker* 'bukméker' helyett. Létezik továbbá a szavaknak egy érdekes csoportja, amelyekbe g betű ékelődik: *Wuggins*-nek nevezik Oxfordban a *Worcester College*-ot, *wagger pagger bagger*-nek a *waste paper basket*-et 'szemeteskosár', és így tovább.

Emlékezhetünk arra is, hogy amikor Párizsban a múlt század húszas éveiben nagy sikert aratott a dioráma, a szlengben divatos lett minden lehetséges szót a *-rama* vagy *-orama* végződéssel ellátni: így pl. Balzac „Goriot apó”-jában találhatunk olyan szavakat, mint *santérama* 'gyomorráma', *froitorama* 'fátyoráma', *soupeurama* 'levesráma'. Másfajta szóbővítési módszer az ún. *queue romantique* (romantikus fark/sor): pl. a *crème* (tkp. krém) szót olyan emberre alkalmazták, akiből bolondot csináltak a társai, majd „képzettársítják” a *crème au chocolat*-val (tkp. csokoládékrém), és végül már csak egyszerűen *chocolat*-nak hívhatják.¹¹

A szlengszerű kibővítés egy különleges formája, ha egy vagy több értelmetlen rímelő szót kapcsolnak egy mondat utolsó szavához. Gyerekkoromból emlékszem erre a példára:

Det veed vi, det veed vi
min datter Hedvig.¹²

A franciában igen közkedveltek a rögzült kifejezésekhez kapcsolt ilyen rímek: *ça colle, Anatole!* (jól megy, Anatole!) | *Tu parles, Charles!* (te csak beszélsz, Charles!) | *Un peu, mon neveu!* (egy kicsit, unokaöcsém) | *comme de juste, Auguste!*¹³ (éppen csak, Auguste!) Ez az eset áll fenn a *poil* szó esetében is: a *Je n'en ai pas trouvé*-ra (Nem találtam) az értelmetlen *Poil au nez!*-zel (Szőr az orrodban) válaszolnak. Hasonlóképpen az *Alors je n'ai plus voulu* (Hát nem is akartam)-ra *Poil au cul* (Szőr a seggeden) a válasz.

Összevethetjük ezeket olyan angol mondókák rímképleteivel, mint a „Georgie Porgie” és a később említendő londoni rímelő szavakkal.

* * *

A szleng tehát a normál nyelv variálásával sokféle forrásból meríthet. Ezek a források viszont nem kiapadhatatlanok, így a szleng sokszor más nyelvekből is vesz át szavakat. Ezek az átvett szavak mások, mint a szókölcsonzések általában.

¹¹ ESNAULT: *Le poilu* 153.

¹² Kb.: Ez így nem ér, Fehér egér (Jespersen angol nyelvű példája: *We know it, we know it/ my fellow poet. — A ford.*)

¹³ Vö. H. BAUCHE, *La Langage populaire* [A népi nyelv]. Paris, 1920. 163, 164 Jules.

Az utóbbi annak a szükségszerűségnek a következménye, amikor olyasvalamit akarunk kifejezni, aminek saját nyelvünkben nincs megfelelője, például külhoni gondolatok vagy termékek esetében. A szleng viszont, ahogyan már említettük, olyan szavakat használ, amelyeknek van megfelelője a nyelvben, de már nem szívesen használják őket, mert annyira megkoptak. A szleng ezért előszeretettel vesz át olyan idegen szavakat, amelyeknek hangalaki és írott formáiban van valami komikus vagy derűs. Hadd említsek néhány olyan szót az angol szlengből, amelyeknek eredete nem túlságosan ismert. Az *oof* 'péNZ'-t jelent, és a német zsidók által használt jiddis *oof Tisch* = *auf Tisch* 'péNZ az asztalon' rövidített formája. Az angol katonák a *choky* szót használják a börtönre. Természetes módon emlékezteti őket a *choke* 'fuldoklás, fojtogatás' szóra, holott ez a hindusztáni *chauk* 'barakk, őrhely' szó átvett változata.

Végül alkothatók szlengszavak teljesen eredeti, önkényes szóképzéssel. Dániában az utóbbi húsz évben vált ismertté a *pjoekke* ige, amelynek jelentése 'kerülni a munkát' és a *spy* 'szórakoztató' melléknév.

Ez után a rövid összefoglaló után könnyen belátható, hogy a szleng alapvetően különbözik más nyelvektől, amelyekkel gyakran összetévesztik. Például egészen más, mint a szakmai zsargon. Minden szakmának és hivatásnak (ácsok, kőművesek, villanszerelők, újságírók stb.) megvan a maga speciális szakszó- és szakkifejezés-készlete, amely ismeretlen a szakmabeliek körén kívül. És ha az újonnan csatlakozók nem értik pl. a nyomdászok által használt szakkifejezéseket, nos hát ugyanígy egy szűk körön kívül csak igen kevés ember nevét ismerjük. A két eset alapján véve hasonló. Más esettel állunk szemben, ha azt találjuk, hogy a szakkifejezések egy része a szlengből származik, és ez még mindig érezhető is rajta. Például a dán nyomdászok használják a *begravelse* (tkp. temetés) szót, vagy a német *eine Leiche* (tkp. egy hulla) szót, amikor a szedő a kézirat egyik szaváról átugrik néhány sorral alább ugyanarra a szóra, vagy a *bryllup* (tkp. esküvő), németül *Hochzeit* (tkp. esküvő) szót, amikor ugyanazt a szakaszt kétszer szedi. Ez tehát szleng a szaknyelven belül, azaz szakszleng. De attól, hogy egy szó két külön kategóriába sorolható, a két kategória még nem lesz azonos.

Nem azonos a szleng a vulgáris beszéddel, még akkor sem, ha a finnyásabbak, akik úgy gondolják, hogy kifinomultabb megtartani a nyelv normál szavait, kerülnek a használatát, és akkor sem, ha azok, akik kerülni szeretnék a nyelvi kopottságot, olyan kifejezéseket választanak, amelyeket egyszerűbb emberek szokványosan használnak ugyanabban az értelemben. A két nyelvi forma szellemes ütköztetését láthatjuk Bernard Shaw „Pygmalion”-jában, ahol a fonetika professzora kijavítja ugyan a londoni virágáruslány borzasztó dialektusát, de anélkül, hogy kiirtaná a összes vulgarizmusát. Amikor a lány bekerül az „úri társaságba”, ezekkel a vulgarizmusokkal vívja ki a fiatal emberek csodálatát, akik azt hiszik, hogy szándékoltan humoros szlenget hallanak.

(Fordította Csató Péter)